

A. Səfıxanova, V. Abiyeva, İ. İbrahimova¹

İNGİLİS DİLİ DƏRSLƏRİNDƏ MÜASİR BACARIQ VƏ VƏRDIŞLƏRDƏN İSTİFADƏ VƏ ONLARIN AZƏRBAYCAN DİLİNDƏ QARŞILIGI

Kommunikativ yanaşmanın əsas prinsiplərindən biri olan tələbə-yönlümlülük prinsipi tələbələrə öyrədilməsi deyil, daha çox dilin tələbələr səviyyəsində öyrənilməsinə nəzərdə tutur. Prioritet məqsəd kimi tələbələrə təlim prosesinə fəal iştirakçı qismində cəlb olunmasıdır. Belə ki, bu tələbələrə dilin öyrədilməsinə maraq və motivasiyanı təşkil edir. Tələbələr müasir bacarıq və vərdişlərdən istifadə edərək dildə kommunikativ münasibətləri genişləndirirlər. Məqalədə müasir bacarıq kimi videomateriallar və audiotapşırıqları da misal göstərmək olar. İxtisas dilinin tədrisi sahəsində mövcud olan ciddi problemlərin təkcə auditoriya saatlarının artırılması ilə aradan qaldırılması qeri-mümkündür. İngilis dilinin profesional məqsədlərlə adekvat şəkildə istifadə edilməsində bacarıq və vərdişlər mühüm rol oynayır. Dil təliminin baş verdiyi konteksti, tələbələrə fərdi xüsusiyyətlərini, maraq və tələbatlarını fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq tədris edilmiş fənnin əhəmiyyətini də qeyd etmək lazımdır. Yeni dərsi əhatə edən filmlər Məlumdur ki, bu gün dil fakültələrində ixtisas dilinə ayrılan auditoriya saatları qoyulan məqsədlərə, yeni tələbələrə kommunikativ kompetensiyaların tələb edilən səviyyədə formalaşdırılması məqsədinə nail olmaq üçün kifayət deyil. Əksər hallarda ixtisas dil olan fakültələrdə dilin profesional məqsədlə öyrənilən tələbələrə onların bacarıq və vərdişləri, marağı daha çox kömək olur. Bu gün yeni təlim texnologiyaları inkişaf etmiş və elmin hər bir sahəsində nüfuz etmişdir.

Bizə məlumdur ki, xarici dilin mənimsənilməsi səviyyəsi dörd bacarıqla ölçülür: oxu, eşitmə, yazı və danışmaq. Yeni texnologiyaların inkişafı ilə bağlı olaraq, bu bacarıqlardan ikisi, eşitmə və danışmaq ön planda olur. Bu zaman bir audio və video materiallardan istifadə etməliyəm. Kommunikasiya interaktiv proses olaraq, insanların ünsiyyət qurduqca mənalı olur. Bu zaman insanlar tədricən danışmaq deyil, həm də qarşılıqlı cəmiyyət dinləyir. Xarici dili öyrənilən tələbələr heç də həmişə dil daşıyıcıları ilə ünsiyyətdə olmaq şansını əldə etmir. Belə olan halda isə məsuliyyətin çox hissəsi müəllimin üstünə düşür və müəllim tələbələrə dilin bacarığını inkişaf etdirmək üçün qeyri-rəsmi dil əsaslanan audio materiallardan daha çox istifadə etməlidir. Audio materialları na qədər qeyri-rəsmi dilə əsaslanarsa, tələbələr bir o qədər bi dilə yaxın olur. Videomateriallardan istifadə təkcə tələbələrə dinləmə deyil, həm də görmə şansı yaradır. Bu zaman tələbələr bir-birindən yeni informasiyanı qavrama və yadda saxlama üsullarına görə çox fərqlənir. Bəzi tələbələr ancaq dinləyərək, bəziləri isə vizual şəkildə görürək informasiyanı yadda saxlayır. Videomateriallardan istifadə tələbələrə təkcə eşitmə deyil, həmçinin vizual şəkildə görmə şəraitini yaradır (1, səh.7-8). "The practice of English language teaching" kitabında "Listening" bəhsində tələbələrə kommunikativ bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün istifadə olunan audio materiallardan və dinləmə bacarığı haqqında geniş məlumat vermişdir. Tələbələrə sadəcə dinlədikləri parçadan zövq almaq və kommunikativ bacarıqların inkişaf etdirmək üçün istifadə etdiyi dinləmə növü ekstensiv dinləmədir. Amma bəzi tələbələrə dinləmə mətnlərində problem əmələ gəlir. Əgər tələbə dinlədiyi mətnin və ya dialoqun hər hansı hissəsini anlamırsa, bu onun demotivasiyasına gətirib çıxarır. Hər bir dil səviyyəsinə uyğun olan qısa mətnlər isə onların tələbələr tərəfindən rahat mənimsənilməsinə kömək edir. Ekstensiv dinləmədən fərqli olaraq intensiv dinləmə əsasən dərs prosesində baş verir və intensiv dinləmə zamanı istifadə olunan mövzular müəllim tərəfindən seçilir. Müəllim hər hansı bir materialı seçərkən bir çox amilləri nəzərə almalıdır. Ən başlıca amil isə tələbələrə dil səviyyəsidir.

Hər bir dinləmə mətni tələbələrə dil səviyyəsinə uyğun olmalıdır. Audio materiallardan istifadə tələbələrə müxtəlif danışmaq formalarını eşitməyə şərait yaradır, fərqli danışmaq tərzləri ilə yaxından tanış olan tələbə dil daşıyıcıların ünsiyyətdə olarkən heç bir problem yaranmır. Amma audio materiallardan istifadə heç də həmişə problemləşdirici deyil. Bəzən auditoriyada akustik problemlər yaranır. Bu halda tələbələr audio mətni tam eşitmədiklərinə görə anlaya bilmirlər. "The practice of English language teaching" kitabının "film and video" mövzusunda dərs prosesində tələbələrə kommunikativ mövzusunda formalaşdırılması üçün videomaterialların istifadəsinə də toxunmuşdur. Bildiyimiz kimi ünsiyyət verbal və qeyri-verbal olaraq iki yerə bölünür. Danışmaq zamanı bu ünsiyyət vasitələrinin hər ikisindən eyni zamanda istifadə edirik. Videomaterialların audio materiallarından fərqi bundadır. Audio materialları dinləyərkən tələbələr ancaq verbal ünsiyyətdən yararlanırlar (2, səh.18-20). Videomaterialların audio materiallarından fərqi odur ki, videomaterialların işlətdiyi hər hansı bir ifadənin, hümin ifadələrin ifadə etdikləri jestlərlə necə birləşdiyini əyani şəkildə görmə fürsətini əldə edirlər. Məsələn, I have toothache ifadəsini videomateriallarda göstərmək üçün hər hansı bir jesti nümayiş etdirmək olar. Qeyd etmək lazımdır ki, xarici dilin öyrənilməsində müəllimin rolu çox böyükdür. Müəllim ən vacib rollardan biri onun özünün informasiya mənbəyi olmasıdır. Bu o deməkdir ki, müəllim tələbələrə dinləmə və anlama bacarıqlarını inkişaf etmək üçün müxtəlif mənbələrdən, internet resurslarından istifadə edərək xarici dildə olan videolar qısa metrajlı filmlər izləməyi məsləhət görə bilər. Fast Forward bu üsuldən istifadə edərkən müəllim filmdən bir parçanı və yaxud bir videoreklamı götürərək irəlilədir. Videomateriala bitdikdən sonra müəllim tələbələrə bu videonun nə haqqında olduğunu və sürətlə irəlilədir. Videomateriala bitdikdən sonra müəllim tələbələrə videonu izləyərkən diqqətini onun əsas personajların nə dediyi haqqında məlumat alır. Belə üsuldən istifadə tələbələrə videonu izləyərkən diqqətini onun əsas və vacib hissələrinə istiqamətləndirmək və videodan danışılan mövzunun məzini anlamağa imkan yaradır. Səssiz

¹ a.safixanova@gmail.com. Azərbaycan Tibb Universiteti

izləmə üsullarından istifadə edərək müəllim tələbələrə səssiz şəkildə, lakin normal sürətdə videonu izləməyə şərait yaradır. Film bitdikdən sonra müəllim tələbələrə onun haqqında məlumat soruşur (3, səh.3-5).

"Stop-kadr" üsulunda müəllim videonun istənilən bir hissəsini dondurur və tələbələrə növbəti səhnədə nə baş verəcəyini soruşur. Tələbələr artıq bu situasiya haqqında məlumat toplayırlar. Müəllim tələbələrə hər hansı bir audio materialı dinləməzdən əvvəl mütləq həmin materialın dinləmə səbəbini, dinlədikdən sonra hansı informasiyanı əldə etmiş olduqlarını tələbəyə əvvəlcədən bildirməlidir. Tələbə dinlədiyi parçanın hansı hissəsinə daha çox önəm verməli olduğunu bilir və artıq bu hissəyə fikrini cəmləyərək informasiya əldə etməyə çalışır. Tələbələr qarşısında qoyulmuş məqsədlər onun motivasiyasını qaldırmağa qadirdir. Kommunikasiya təkcə şəxsin danışmaq bacarıqlarını nəzərdə tutmur, həmçinin onun eşitmə və dinləmə bacarıqlarını nəzərdə tutulur. Nüfuzlu dinləmə vasitələrlə qəbul edilməsi aktiv məqsədyönlü xarakterinə də fərqlənir. Bu prosesin uğurla başa çatması, mürəkkəb fəaliyyətlə bağlıdır. Xarici dil öyrənilən hər hansı bir şəxs dinləmə prosesində çox diqqətli olmalıdır. Yeni bir informasiyanın əldə edilməsi diqqət duyğularının köməkliyi ilə yaranır və onların hesabına inkişaf edir. Ancaq insan duyğularını iradə prosesini əldə etmə tələbatlarından, dinlədikləri parçaya olan marağdan və başqa subyektiv amillərdən asılıdır. Tədris prosesinin mürəkkəb təşkilatı, tədqiqatın dəqiqliyi və tutarlılığı daxili motivasiyanı yaratmağa imkan verir. Xarici dillərin tədrisində video materiallardan istifadə müxtəlif çətinliklər törədir, müəllimin ən mühüm vəzifəsi bu çətinliklərə gəlmək və onları aradan qaldırmaqdır video və audiomateriallardan istifadənin faydalı olmasına baxmayaraq, bəzən dərs prosesində bu vasitələrdən istifadə çətinliklərə səbəblənir.

Metodistlərin bəziləri video materiallardan istifadəsilə bağlı çətinlikləri araşdıraraq və onların həlli yollarını tapmaq çalışırlar. Dinləmə mətnlərinin daha bir mənfəi xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, tələbələr dinlədikləri şəxsin danışmaq prosesində meydana çıxan üz cizgiləri mimikaları görmür və beləliklə də dinlədikləri mətnə bəzi çətinliklər ola bilər. Video materialları da isə bunun tam əksi ola bilər (4, səh.22-23).

Təbii danışmaq prosesində dinlənən mətnlə audio materialları vasitəsilə dinlənən mətn arasında böyük fərq vardır. Real ünsiyyətdə danışan dinləyərkən anladığınızı bir ifadə və ya fikir olarsa, dərhal onu dayandıraraq danışdığı ifadəni izah etməsinə xahiş edirik. Video materialların bir neçə mənfəi xüsusiyyətləri varsa da dərs prosesində müəllim onlardan istifadə edir. Tələbələrə videonu tam fəsilatı ilə anlamağı çətin olduqda onu təkrar izləmək mümkündür. Video və audio materialların istifadəsi xüsusi qurğuların və texnikanın köməkliyi ilə məhdud qalmaq əvəzinə gələ bilər. Texnikanın daha çox dəqiq desək video materiallarının izlənilməsi üçün lazım olan proyektor, audio materialların dinlənilməsi üçün istifadə edilən CD-disklərin quraşdırılması və işə salınması xeyli vaxt apara bilər. Metodistlər dərs prosesində vaxta ənaət etmək və tələbələrə diqqətinin yayılmasını təmin etmək üçün video və audio materialların səsləndirilməsi üçün lazım olan bütün işlərin yerinə yetirilməsini təklif etmişdir. Bu həm vaxta qənaət etməyə, həm də tələbələrə motivasiyasını qorumağa yardımçı olacaqdır. Başqa bir problem isə akustikanın zəifliyindən ibarət olmuşdur. Bu problemin də aradan qaldırılması yolları vardır. Dinlənən və seyr edilən materialın başa düşülməsi və eşidilməsi üçün bu prosesin həyata keçirilməsi üçün istifadə olunan qurğunun yerini dəyiçirmək və onu səsi aydın eşidilməsi üçün optimal vəziyyətdə saxlamaqdır. Əgər yəni də bir çətinlik çıxarsa gücləndiricilərdən istifadə etməkdir. Bu vasitələrdən istifadə akustika ilə bağlı olan problemlərin aradan qaldırılmasına kömək etməkdir (4, səh.36, 37).

Dinləmə zamanı daha yaxşı başa düşülməsi və daha çox informasiya əldə edilməsi üçün real ünsiyyət zamanı qarşıya çıxan problemlərdən bir anlaşılmazlıqların, audio materialların dinlənilməsi zamanı çıxan problemlərdən az olması kimi qeyd olunur. Tələbələrə videomateriallarla vasitəsilə yeni dərsləri və məlumatları izləməsi daha münasib şəkildə qeyd olunur. Bu zaman məlumatlı görünüşü şəkildə daha yaxşı anlaşılır. Hər hansı bir parçanı bir neçə dəfə dinləyən tələbə bu hissə haqqında daha çox məlumat almaq iqtidarında olacaqdır. Biz buradan anlayırıq ki, səsləndirmə zamanı ortaya çıxan bəzi problemlərin öncədən qarşısını ala bilmək üçün müəllimlər tələbələrə dinləmə zamanı bir çox çalışmaları həll edə bilər, bir çox çalışmaları həll etməyi tapşıra bilərlər. Dərslərdə autentik filmlərdən istifadə etməklə təlim prosesini daha səmərəli şəkildə təşkil etmək və daha yüksək təlim nəticələrini əldə etmək mümkündür. Xarici dil dərslərində əyanilik prinsipi kommunikativ yanaşmanın əsasını təşkil edən kommunikativlik, interaktivlik, tələbə-yönlümlülük, funksional yönümlülük prinsipləri əlaqəli şəkildə tətbiq edilməlidir. Tələbələrə təqdim edilən filmlər autentik olmalı, tələbələrə intellektual, bilik səviyyələrində nəzərə alınmalıdır. Video materialları seçərkən, həm də tələbələrə özlərinin də fikirləri nəzərə alınmalıdır. Təlimin baş verdiyi sosio mədəni kontekstin nəzərə alınması tələbələrə istəyi də ola bilər. Qeyd etmək lazımdır ki, filmlər həm məzmun, həm də dil baxımından nə həddən artıq asan, nə də həddən artıq çətin olmalıdır. Bu istiqamətdə iş tədrisinin ilkin mərhələsində başlanmalı, asandan çətinə, sadədən mürəkkəbə prinsiplərinə riayət etməklə məqsədyönlü, sistemli, mərhələli şəkildə həyata keçirilməlidir müasir dövrdə audio-video texnikadan istifadə etməklə .yanıqlı prinsipi riayət edilməsi təmin oluna bilər. Qeyd etmək istəyirəm ki, dinləməyə aid olan sualları əvvəlcədən oxumaq, açar sözləri tapıb onlara daha çox diqqət yetirmək kimi tapşırıqlar aid ola bilər. Metodistlərin fikrinə görə belə tapşırıqlar tələbələrə diqqətini düzgün istiqamətə yönəldilməyə imkan yaradır.

ƏDƏBİYYAT

1. Bailey K.M. and D.Numan. "Voices from the language". Moscow, 1993.
2. Using video in distance learning, house publishing solutions. Moscow, 2017.
3. "Teaching, speaking, listening and writing". Trudy Wallace, London, 2010.
4. Widdowson. "Community and Authentic language". London, 1998.

Açar sözlər: ingilis dili, kommunikativ münasibətlər, vərdis, bacarıq, texnologiya.

Ключевые слова: коммуникация, английский язык, метод, технология.

Key words: communication, technology method, English language.

SUMMARY

The use of modern skills and habits in teaching English and its counterpart in the Azerbaijan language.

This article deals with new methods in developing communicative competence at lessons. Today the main goal of teaching and learning and other skills foreign languages in global words is developing language learners ability. The process of teaching English should be based on the communicative approach to teaching languages. The whole process of teaching oral speech should be goal oriented systematically. It will make the process of teaching oral speech effective. On approach to using authentic films in teaching. English for professional purposes is based on helping language university students to acquire communicative competence in the target language. Video films provide students with access to the visual characteristics to another country. New methods in teaching foreign languages the texts introduce how the culture represented. This article is also devoted to the audio and video materials in modern methodology. While analyzing great attention was given to the facts. The author emphasizes its role in methodology. Since its emergence this notion caught the attention. New researches appeared in teaching foreign language. Films should be appropriate and relevant.

РЕЗЮМЕ

Использование современных навыков и привычек в обучении английскому языку и его эквиваленту на азербайджанский язык.

В данной статье рассматриваются вопросы обучения устной речи на английском языке. В обучении английскому языку как иностранному, мы традиционно используем текст. Наш подход к использованию аутентичных фильмов в обучении английскому языку для профессиональных целей. Процесс обучения английскому языку в целом процесс обучения устной речи должен базироваться коммуникативным принципе. Автор пытается раскрыть роль упражнения. Ссылаясь на работу ученых, исследовавших, а так же подчеркивает ее важность. В анализе большое внимание обращено на факты, полученные из литератур. Отмечается, что это дает вспоминать смысл во время анализа, еще более ясно, а также более разнообразном колорите. Одной из основных целей изучения языка является обладание умением эффективно общаться на изучаемом языке. В этой статье говорится о необходимости внесения радикальных изменений в обучении новых методов на английском языке. Фильмы обеспечивают студентам доступ к ознакомлению с визуальными особенностями страны. Предлагаемые методы должны соответствовать уровню студентов и соотноситься с контекстом.

Rəyçi: prof. Məmmədova Z.Ş.